

Termékfeldolgozás a kiegészítő gazdaságokban

Bibari György százados

Néphadseregünk egyes egységeinél egyedi elbírálás alapján, már 1953-ban lehetővé vált „kiegítő gazdaság” létrehozása, elsősorban abból a célból, hogy az élelmiszer feldolgozás és az étkeztetések során keletkezett konyhai- és éttermi hulladékot sertések nevelése, hizlalása útján hasznosítsák, s annak tiszta hasznát a sorállomány élelmezése minőségének feljavitására fordítsák.

A kezdeti lépések után, a kellő tapasztalatok birtokában, 1956-ban a kiegészítő gazdaság létrehozása és működtetése szabályozásra került. Ezzel lehetővé vált minden élelmezést folytató katonai szervezet részére, ahol az állattartási feltételek biztosítottak voltak, a kiegészítő gazdaság létesítése. Már az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején a kiegészítő gazdaságok egyre növekvő eredménnyel gazdálkodtak, s mind nagyobb mértékben járultak hozzá az igényjogosultak étkezés feljavitásához. Napjainkban, amikor a „háztáji sertéshizlalást” a kiegészítő gazdaságok jelentős hányadában felváltotta az üzemszerű sertéstartás, juhtenyésztés, takarmány- és zöldség termesztés, a célok kibővültek és felcserélődtek. Ma a gazdaságok üzemeltetésének céljai a következők:

- az élelmezés feljavitása, a nehéz kiképzési igénybevétel és a gyakorlatok napjain;
- a népgazdaság tehermentesítése;
- az élelmezési szolgálatnál jelentkező konyhai és étkezdei hulladékok biológiai úton történő hasznosítása.

A néphadsereg kiegészítő gazdaságai tevékenységének népgazdasági jelentőségét a következő adatok reprezentálják:

- az elmúlt 5 évet vizsgálva a gazdaságok évente átlagosan 56 súlyvagon sertéshúst állítottak elő, amely biztosítaná például Kőszeg, Veszprém, vagy Nagyatád városok 1982. évi sertéshús szükségletét;¹

- a gazdaságokat kialakulásuk kezdetén egyoldalú, néhány tízdarabos sertéshizlalás és esetenként takarmánytermesztés jellemezte. Az elmúlt évtizedek különböző próbálkozásai, útkeresései eredményeként kialakult a hadsereg „mezőgazdasági melléküzemágainak” profilja, amelyet a sertés- és juhtenyésztés, takarmány és konyhakerti növénytermesztés jellemez. Az „üzemszerű” gazdálkodás eredményei az elmúlt években a következők voltak:

¹ Statisztikai évkönyv 1982.

ÉVEK	Bruttó term.	Étkezés feljavításra	Állatok és termények
	érték	átadott érték	értéke az év végén
	millió forint (folyó áron)		
1980	46,7	23,7	27,5
1979	49,5	25,5	30,-
1981	55,5	29,5	37,5
1982	61,5	32,7	36,7

Az 1981 július 1-i árváltozást is figyelembe véve (sertéshús áremelés 13⁰/₁₀₀-os) a táblázat adatai a gazdaságok eredményeinek egyenletes növekedését mutatja.

A fejlődés mellett azonban szükséges megjegyezni, hogy az eredmények egyenletes mértékű növelése hagyományos módszerekkel az elkövetkező években már egyre nehezebben biztosítható, mivel a megművelésre és állattartásra rendelkezésre álló területek már nem bővíthetők.

Az új módszerek, lehetőségek keresése, a belső tartalékok feltárása – az elhúzódó gazdasági nehézségek időszakában – hatványozottan indokolt, mivel a folyamatosan karbantartott ételmezési normák kiegészítéséhez a gazdaságok által az ételmezési szolgálatnak átadásra kerülő minden egyes fillérre szükség van, hogy az ételmezési ellátás szinten tartása megmaradjon.

Az eredményesség fokozása érdekében gazdaságainkban az elmúlt években (és napjainkban is) különböző kezdeményezések történtek. Ilyenek voltak például a szerződéses vágómarha és sertéshízlalás, valamint a nutria tenyésztés, a tojótyúk tartás, vagy a juhtenyésztés nagyüzemi megvalósítása (MGTSZ-szel) gazdasági társaság formájában. A termelési módszerek és az általánosítható eredményes gazdálkodási formák széles körű megismertetésében nagy szerepet játszottak az MN 5232 és az MN 6025 PK HTPH-e által kiadott követelmények, valamint a sertés értékesítési szerződések ösztönzésére kiadott MN ÉSZF-i intézkedés.

Az útkeresések közül eggyel, a termékfeldolgozás-tartósítás² lehetőségeivel szeretnék mélyrehatóbban foglalkozni, mivel úgy vélem, hogy megfelelő szabályozó rendszer kialakításával és minimális költségráfordítással a gazdaságok termelési eredményeiket jelentősen növelték és lehetőség nyílta kisegítő gazdaságok létrehozására olyan katonai szervezeteknél is, ahol városrendészeti és környezetvédelmi okok miatt, illetve hasznosítható terület hiányában eddig arra nem volt lehetőség.³

A jelenlegi szabályzás szerint, a kisegítő gazdaság az általa termelt és az ételmezési szolgálatnak felhasználásra átadott (eladott) termékek értékéből, a ráfordítási költségeket fedező értéken felüli eredményt az ételmezési szolgálatnak étkezés feljavításra adja át, s azt a szolgálat pénzügyi eredményként felszámolja.

² Termékfeldolgozás-tartósítás = a mezőgazdasági termékek olymérvű feldolgozása, amikor az új, tartósított termék hagyományos tárolási mód esetén **minimum 15–25** napig minőségromlás nélkül tárolható.

³ A feldolgozás problémájával több cikk is foglalkozott, pl.: Hautzinger Gyula szds. „Tapasztalatok a kisegítő gazdaság tevékenységéről” HADTÁPBIZTOSÍTÁS 1981/3. szám 105–109. oldal.

A gazdaság által előállított mezőgazdasági termékek feldolgozása, tartósítása (a továbbiakban feldolgozása) csak az ételmezési szolgálat részére engedélyezett.

Az ételmezési szolgálatnál a feldolgozás nem a kívánt mértékben terjedt el. Ennek okait abban látom, hogy az ételmezési szolgálat a kisegítő gazdaságtól, vagy a kereskedelemtől vásárolt termékek feldolgozása során a magasabb értékű termékek előállításában nem volt (és még ma sincs) érdekeltté téve.

Egy 1000 fős létszámú katonai szervezetenél savanyúságból 40–50 q a negyedévi szükséglet. A saját feldolgozás eredményessége elszámolóáron a következőképpen alakul:

*Savanyú káposzta hordós 2000 kg (elszámoló ára 18 000 Ft)
feldolgozási költségei*

Megnevezés	Szükséges mennyiség (kg)	Elszámoló ára (Ft)	Értéke (Ft)
Fejes káposzta	2000,-	4,50	9000,-
Fekete bors	0,3	286,70	86,01
Só	60,-	3,40	204,-
Babérlevél	0,2	70,-	14,-
ÖSSZESEN:			9304,01

*Ecetes uborka hordós 3000 kg (elszámoló ára: 53 400 Ft)
feldolgozási költségei*

Uborka	3000,-	9,50	28 500,-
Fekete bors	0,91	286,70	262,30
Szefűbors	0,91	475,45	435,03
Mustármag	0,91	23,10	21,12
Koriander	0,91	27,75	25,38
Babérlevél	1,38	70,-	96,60
Felöntőlé	1620 liter		
Ecet 10 ⁰ ₀ -os	486,-	4,01	1948,90
Só	72,50	3,40	246,50
Nátrium benzonát	2,60	63,-	163,80
ÖSSZESEN:			31 699,63

Alap- és segédanyagok értéke összesen: 41 003,64 Ft,

Késztermék értéke összesen: 71 400,- Ft.

Brutto haszon összesen: 30 396,36 Ft.

A példából jól érzékelhető, hogy a savanyítás bruttó haszna igen jelentős, a negyed éves szükségletre történő feldolgozás során mintegy 30 000,- Ft. A feldolgozás elszámoló áron számított bruttó haszna körültekintő, gazdaságos beszerzés esetén a valóságban magasabb is lehet.

Az 1983-as aszályos esztendőben szeptember és október hónapokban Budapesten és környékén a fejes káposzta beszerzési ára 5,- és 7,- Ft, decemberben

a savanyú káposzta beszerzési ára viszont 15,- és 16,- Ft között mozgott, 1984. év első hónapjaiban várhatóan tovább fog emelkedni. Tehát az elszámoló áron számított 40-45%-os bruttó haszon kedvező beszerzéssel 80-100%-os bruttó hasznot is eredményezhet az élelmezési szolgáltatnak, mivel saját feldolgozás esetén nem kell a kereskedelemből az elszámolóárnál magasabb árfekvésű terméket beszereznie.

Sertés feldolgozás esetén az eredményességi mutató jóval alacsonyabb 5-6%-os, azonban a késztermékek magas árfekvése miatt az 5-6%-os haszon is jelentős. A haszon nagysága a feldolgozáshoz szükséges alapanyag kedvező beszerzésével, a félsertés minőségi darabolásával szintén növelhető.

A feldolgozás érdektelenségét az okozza, hogy a jelenlegi szabályzási rendszerben az élelmezési szolgálat a feldolgozáshoz a raktárból kiadott alap- és segédanyagokat (uborka, só, bors, mustármag stb.) „eladja”, azonban az új terméket köteles elszámoló áron „megvásárolni” és így a termékfeldolgozásba befektetett munkából keletkező haszon „elvész”. Az érvényben levő gazdálkodási rendszer nem ad lehetőséget arra, hogy az új terméket csak az alap- és segédanyagok összegzett értékében (a példa esetében 41 003,64 Ft-ért) vásárolja meg a szolgálat.

A másik akadályozó tényezőt abban látom, hogy az élelmezési szolgáltatnak nincs lehetősége jelentősebb volumenű feldolgozásra, mivel a feldolgozáshoz szükséges tároló, feldolgozó edények (hordók, kádak stb.) beszerzésére, vagy füstölő építésére költségfedezettel nem rendelkezik. Ezért az élelmezési szolgálat az egyszerű beruházást igénylő, például hordók, kádak vásárlását a savanyításhoz sem tudja megvalósítani. A példa esetében az 50 q savanyúság előállításához és tárolásához, ha azok egyfázisban készülnek, 31 db 200 l-es fahordó szükséges (savanyú káposztához 10 db, ecetes uborkához 21 db). A 31 db hordó ára egységár: 800,- Ft) 24,800,- Ft, amelyet nem egészen az egy negyedévi feldolgozás bruttó hasznából fedezni lehet, ezzel több évre biztosított lenne a savanyítás tároló, savanyító eszköz szükséglete.

A harmadik problémát a termékfeldolgozásban résztvevők anyagi ösztönzésének hiányában látom. A feldolgozást a tiszthelyettesi, polgári és sorállományú szakács állomány végzi. Anyagi elismerés esetleg a polgári állománynál lehetséges túlóradíj formájában, azonban a létrehozott új termék hasznához képest ez igen elenyésző, esetenként 200-300 Ft-ot jelenthet, a sorállomány esetében pedig még erre sincs lehetőség.

Összességében tehát a feldolgozás széleskörű elterjedését gátló tényezőket a következőkben látom:

1. Az élelmezési szolgálat nem érdekelt a termékfeldolgozásban, mivel a feldolgozás során keletkező haszonnal nem rendelkezik.
2. Az élelmezési szolgálat jelentősebb mennyiségű feldolgozásra nem vállalkozhat, mivel a viszonylag nem nagy költséggel járó, egyszerű beruházásra sincs anyagi fedezete.
3. A termékfeldolgozásban résztvevők munkájának elismerésére sem anyagi, sem erkölcsi ösztönzőrendszer nincs kialakítva.

A felsorolt problémák megszüntetése, a termékfeldolgozás jelenlegi szabályozásának megváltoztatásával érhető el.

Biztosítani kellene a termékfeldolgozás jogát a kisegítő gazdaság részére és így a feldolgozás „haszna nem veszne el”, a gazdaság azt az előleg gyorsabb

visszatérítése után étkezés feljavítására adná át az ételmezési szolgálatnak, ezzel a kiegészítő gazdaság érdekeltté válna a termékfeldolgozásban, mivel alapfunkciójának e tevékenység is megfelelné. Másodsorban lehetővé kéne tenni kiegészítő gazdaság létrehozása nélkül is termékfeldolgozással az ellátási szintet növelve ételmezni olyan katonai szervezeteknél is, amelyeknél városrendészeti okok és hasznosítható földterület hiánya miatt az állattartás és földművelés nem valósítható meg. Így megszűnne az az objektív egyenlőtlenség, hogy azok a katonai szervezetek, amelyek kiegészítő gazdaságot nem hozhattak létre, nem tudják „kiegészíteni” az ételmezési illetményüket, vagyis a jövőben részükre is mód nyílna az étkeztetés feljavítására.

A termék feldolgozás elősegítése érdekében egy olyan anyagi ösztönző rendszer kidolgozása szükséges, amely a kiegészítő gazdaság tagjai premizálásához hasonlóan az eredményesség százalékában biztosítaná a feldolgozást végzők anyagi elismerését. Természetesen az eredményességi mutató meghatározásánál differenciálás szükséges a feldolgozás fajtájától függően, mert a savanyítás bruttó haszna magasabb, a sertéshús feldolgozása pedig – a legnagyobb szakértelem mellett is – körülmektől beszerzés esetén is alacsonyabb.

A termékfeldolgozás időszaki feladat és általában azt az ételmezési szolgálat szakállománya végzi, ezért azok elismerését, az állatgondozók eredményessége utáni premizálásban hasonlóan, feldolgozási ciklusonként, például negyedévenként lenne célszerű engedélyezni.

Összegezve, a termékfeldolgozás széles körű elterjedését gátló tényezők megszüntetése érdekében a következő szabályozások változtatása indokolt:

- a termékfeldolgozást a kiegészítő gazdaságok hatáskörébe adni;
- lehetővé tenni a „termék feldolgozó” tevékenység működését, – a kiegészítő gazdaságok finanszírozási szabályai szerint –, hogy a korlátozott lehetőségek miatt azok a katonai szervezetek, ahol kiegészítő gazdaság nem hozható létre, termékfeldolgozással foglalkozhassanak, megszüntetve ezzel az objektív egyenlőtlenséget katonai szervezetek között, hogy a kiegészítő gazdasággal nem rendelkezők is tudjanak étkezés feljavításra anyagi fedezetet biztosítani.

- rendezni a termékfeldolgozásból keletkező haszon étkezés feljavításra történő átadásának szabályait;

- kialakítani a differenciált premizálási rendszer szabályait úgy, hogy az a termékfeldolgozásban azonos mértékben ösztönözze mind a zöldségfélék, mind a sertéshús feldolgozását.